

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Sancti Gregorii Papæ Primi Cognomento Magni Opera

In Tres Tomos Distributa. Ex quamplurimis MSS. Codicibus emendata ;
Additæ Sunt Quædam Notæ in Dialogos & Epistolas ejusdem S. Gregorii

Gregor <I., Papst>

Lutetia Parisiorum, 1675

De Tabvlis Donariorvm Marmoreis Romæ A Beato Gregorio Magno Sanctis
Apostolis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74915)

DE TABVLIS DONARIORVM

MARMOREIS ROMÆ A BEATO GREGORIO

MAGNO SANCTIS APOSTOLIS

Petro & Paulo dicatis.

DABULAS Donariorum marmoreas sanctis Apostolis Petro & Paulo à beato Gregorio Magno dicatas pro luminaribus, ut ipse ait, concinnandis, & in Porticu sancti Petri affixas, hoc loco apponendas censui, ut ea, quæ de vetusto scribendi modo in Scholiis, & præsertim in scholio illo 241. 242. dixi, corroborentur. Quoniam verò donationem aliam B. Paulo ab eodem Gregorio sancto pro luminaribus item concinnandis lapide incisam, & in Porticu olim S. Pauli ad parietem Ecclesiæ affixam, nunc autem paucis abhinc diebus ante majus Altare translata prope alteram ex duabus columnis, quæ primarium fulciunt arcum, à dextera parte collocatam, necnon in ejusdem beati Gregorij Regist. lib. 12. epist. 19. conscriptam inveni; ad ipsius Sancti & Christianam & Apostolicam pietatem splendide representandam ac perpetuo conservandam, hoc etiam loco eam imprimendam iudicavi. Rerum namque gestarum monumenta, ut ratio ipsa suadet, & experientia docet, facilius per Typographicam, quam per Sculptoriam artem ab interitu vindicari queunt. Tabulæ primo loco posite, & ad porticum sancti Petri affixæ, duarum Tabularum frustra videntur, sicut diversæ lapidum formæ, necnon mutili Donariorum fines præ se ferunt.

De Tabulis Donariorum marmoreis in porticu sancti Petri ad parietem Ecclesiæ affixis Maphæus Vegius in libello de præstantia Basilicæ Sancti Petri loquitur in hanc verborum formam: *Beatus Gregorius ad instruenda abundantius Basilicæ Sancti Petri luminaria multa prædia, multaque præsertim oliveta illi donavit, sicut constat ex publico documento inscripto Tabulis marmoreis: quæ cum primo septem essent, due tantum adhuc affixæ sunt muro ante ingressum Basilicæ.* Hæc Maphæus Vegius dicto in libello, qui in Bibliotheca Basilicæ sancti Petri asservatur.

Ego interea Lectorem moneo, omnem vel etiam futilem hæc in Tabulis describendis, & imprimendis industriam fuisse adhibitam, ut vetusta scribendi consuetudo ad amissum, vel, ut rectius dicam, ad minimum usque apicem præsentaretur, spatiis tantum exceptis, quæ quamvis in Inscriptionibus lapide incisus inter singulas quasque voces desiderentur; ea tamen in hæc impressis apponenda curavi, ut lectio facilius reddatur. In nonnullis item vocibus contractis puncta non extant, & minuscula elementa majusculis admixta interdum cernuntur.

Voces denique obsoletas, quæ præscam illam veterum Scriptorum ætatem sapiunt, etiam prout jacent, reliquimus; easque Lapidarum mendis carere Lectorem monitum volo; littera enim pro littera nonnumquam à veteribus usurpata invenitur, ut *Inmutilata* pro immutilata; *Inmeritum* pro immeritum; *Impendi* pro impendi; *Set* pro sed; *Adquisita* pro acquisita; *Adsignatis* pro assignatis; *Intro* pro intra, id est, adverbium loco præpositionis; *Super* pro supra, hoc est, præpositio pro adverbio; *Post hoc* pro posthac: nam post hoc, quasi post hoc tempus dicitur, cujus significationem habet adverbium, *posthac*; *Ad fines* agrorum, pro affines & confines; *Adicientes* pro adjicientes; *Exsistere* pro existere; *Hortus* in accusandi casu pro hortos; *Detenebantur* pro detinebantur; *Consolatus* pro Consulatus. Hujus generis exempla majori ex parte in orthographia Aldina, & in aliis Inscriptionibus, quas ad millia sexaginta, & eo amplius descriptas penes se habere Aldus Junior affirmare solebat, antiquitus usurpata leguntur, quæ brevitatis gratia silentio prætermittenda censui: sat enim est hac in re citasse Inscriptiones veterum Latinorum ab Aldo descriptas: Ipse enim abstrusa omnia antiquitatum in Latine scribendo monumenta adeo accuratè observavit, ut neminem in hoc genere parem habuerit. Non desunt etiam Scriptores, qui dictas voces apud antiquos in usu frequenti fuisse dicant: quos brevitatis causa omitto.

Ille item beati Gregorij ætas, littera B, pro V; & V, pro B, uti non rarò solebat, ut infra videre est in Tabula ex duabus prima, in qua legitur, *Parba* pro Parva; *Olibetum* pro Olivetum; *Silbula* pro Silvula; *Octabiano* pro Octaviano; *Devitorem* pro debitorem; & *Vveribus* pro Uberibus. Hunc vetustum scribendi usum in scholio nostro 246. satis diffusè explicavimus, ut idem scholium, in quo nonnulla scitu fortasse digna enarrantur, huic etiam Tabulæ deserviret. Alia item haud omnino contemnenda ad hujus generis scribendi pronunciandique usum spectantia in Commentario nostro Bibliothecæ Vaticanæ anno 1591. impresso, pag. 153. & 297. docuimus.

Lectorem item moneo, in Olivetorum recensione legi semper *Olibetum* in accusandi casu per voecm hoc modo contractam, *Olibet*, & cum puncto, & sine ipso; vel *Olibetu*: modò etiam cum puncto, modò absque ipso. Quòd autem accusandi casus sine littera, *m*, fuerit in usu apud veteres

Latinos illos, qui ætate Beati Gregorij extabant, id nobis persuadent multæ antiquorum Inscriptiones lapide incisæ, quarum etiam exempla, brevitati consulens, omitto.

Illud interea subticendum non videtur, cur scilicet Olivetum, quod est generis neutrius, in hac Inscriptione masculini semper generis esse inveniatur: id quod factum puto per figuram synthetisim, quæ discordat cum voce, & cum suo concordat significatu, ut est illud Virg. 8. *Æn. Præneste sub ipsa*, teste Aldo seniore; & *Camerino sub ipsa*. i. Civitate: nam Præneste, & Camerinum sunt generis neutri. Per hanc item figuram synthetisim dicitur: Liliū est albissimus florum. i. flos albissimus omnium florum; ita etiam Olivetum, quod est locus, sive ager, in quo oleæ confitæ sunt, discordat cum voce, & concordat cum significatu, si referatur ad locum, sive ad agrum.

In secunda Tabula, quæ infrâ cernitur, legitur *Isdem* in recto pro idem. Hanc vocem *Isdem*, in nominativo singulari pro *Idem*, non solum Eucherius bis in 2. lib. in Gen. & bis in lib. Regum usurpavit, sed Ennius etiam Auctor perantiquus in nominativo singulari, & in ablativo plurali, ut refert Cicero in lib. de Oratore, usus est eadem voce, *Isdem*, dicens:

*Isdem campus habet, (inquit Ennius) &
In templis isdem, probavit: &c.*

In templis *isdem* pro *isdem*, dixit Ennius. Hinc Cicero eodem in loco ait *Isdem* dici & in nominativo singulari, & in ablativo plurali, & utrumque usurpatum fuisse ab Ennio: nam vox *Isdem* derivatur ab *is*, *ea*, *id*, & demum. Auctore Prisciano lib. 12. cap. de figura. Hinc, si non *Isdem*, sed *idem* campus legeretur, ut nunc profectò legitur, sed corruptè quidem; Ciceronis de hac voce disputatio vana esset. Ennius enim quamvis in nominativo singulari dixerit, *Isdem*, non *Idem Campus*, in ablativo etiam plurali dixit *in templis isdem*, pro *isdem*, & uti maluit eadem voce in secundo loco, alterum *i*, abiciens ut malum sonum vitaret, quam pro *isdem* vocem *isdem* usurparet, quæ sanè vox (ut ait Cicero) erat opimior, quam scilicet ferebat Ennij ætas, quæ nimirum vetustatem sapiebat. *Isdem*, itaque voce, primo Ennij loco pro *Idem*, reposita, Ciceronis locus emendatur.

Duo etiam pro duos, ut *Hortos duo positos*. Quem locum in secunda Tabula mendosum esse credidissim, nisi locum Charisij legissem scribentis, *Duo* pro duos, & *Ambo* pro ambos juxta analogiam, & declinationem græcam rectè dici. Ait enim Charisius libro 1. Nonnulli, Græcos sequuti, quia illi, τὸς δύο & τοὺς ἀμφοτέρω dicunt, *hos duo*, & *hos ambo* dixerunt. *Ambo* pro *ambos* apud Virg. Ecl. 6.

(nam sepè senex spe carminis ambo
Luserat.)

Ita legendum ex Charisio, necnon ex Codice MS. vetustissimo, & insigniori, characteribus majusculis conscripto, qui in Bibliotheca Vaticana asservatur. Idem Virgilius in lib. 4. Georgicorum: *Verum ubi ductores acie revocaveris ambo.*

Ita Virgilij locus ex Charisio emendandus. In codice Vaticano insigni versus hic non extat, quia in hoc lib. 4. Georg. aliquot paginæ desiderantur. Afranius in Pantaleo:

Revocas nos ambo ad prælium. Idem Virgilius lib. 12. *Æneidos.*
Hunc congressus, & hunc; illum eminus, eminus ambo.

Ita legitur in Codice MS. vetustissimo, & insigniori Vaticano. Terentius in *Andria* Act. 2. sc. 2. *Ambo opportunè vos volo*, ita legendum ex Charisio: alij enim legunt; *Ambo opportunè: vos volo.*

Duo pro duos rectè scribit, ait Charisius lib. 1. Attius in Epinausimache:

Martes armis duo congressos crederes.

Ita legendum ex Charisio. Terentius in *Adelphis*, Act. 5. sc. 3.

Tu illos duo pro re olim tollebas tua.

Ubi Helenius Acron, *Duo* pro duos. Ita legitur in Codice MS. vetustissimo, & insigniori Vaticano: Ita etiam legitur in Terentio à Gabriele Faerno; & ita Terentij locus ex Charisio est emendandus. Cicero in *Verrem* lib. 1. Act. 2.

Horum Pater ab hinc duo, & xx. annos est mortuus.

Sic legebatur, & ita legi debet. Idem ad Atticum lib. 4. Epist. ultima:

Duo consulares, qui te dicerent.

Sic legendum. Idem ad Q. Fr. lib. 1. Epist. 2.

Duo Mysos.

Ita legendum, & ita emendavit Paulus Manutius ex lib. Bessarionis: Idem lib. Famil. 3. Epist. 4.

Duo enim duarum etatum plurimi facio, Cn. Pompeium filia socerum, & M. Brutum generum tuum.

Idem lib. 7. Epist. 25.

Præter duo nos, loquitur isto modo nemo:

Ita legitur, & ita legi debet. Idem lib. eod. Epist. 29.

Duo parietes de eadem fidelia dealbare.

Idem de Amicitia:

Vt omnis charitas sive inter duo, aut inter paucos jungeretur.

Salustius historiarum lib. 4. in Epist. Mithridatis:

Inter me atque Lucullum, prope inopia rursus ambo incesit.

Virg. Ecl. 5.

Craterasque duo statuas tibi.

Ita legit Pierius ad sibilum evitandum : & ita legitur in Codice MS. vetustissimo, & insigniori Vaticano. Idem lib. II. *Æneidos* :

*Si duo praterea tales Idea tulisset
Terra viros-----*

Ita legitur in Codice MS. vetustissimo, & insigniori Vaticano, nec aliter legi potest, quia utraque syllaba in voce, *Duo*, est brevis; & in primo loco est dactylus, in quo prima syllaba longa est, duabus sequentibus brevibus.

Priscianus lib. 7. ait : Oportet scire quidem analogiæ rationem, usum tamen Auctorum magis æmulari. *Duo* præterea, & *Ambo* accusativos, secundum hanc declinationem proferunt, *Ambos*, & *Duos*. C. Julius Romanus in libello de Analogia rectam ponit esse declinationem.

Hos Duo.

Duo igitur pro duos, & *Ambo* pro ambos rectè scribi ex Charisio, & aliis probatissimis Auctoribus fatendum, affirmandumque est.

Quòd autem ad orthographiam attinet, duæ voces in prima Tabula absque diphtongo leguntur, quarum prima est dictio, *Quedam*; altera verò, *Cesariano*: In secunda verò Tabula legitur *Phoca*, pro Phoca: Quas sanè voces Lapidarum mendis carere non puto.

Massa hæc in Tabulis non eo sensu, quo dicitur massa auri, & argenti, atque id genus alia; sed pro Fundo sive Villa, quam vulgò dicunt Possessionem, usurpatur. Unde Maffarius, cui totius villæ cura commissæ est, nuncupatur, ut placet Hugnitioni. Hinc nonnullis in locis rustica possessio, pro villa sive fundo sumpta, *Maffaria* vocitari solet.

Hæc de Glossematibus, sive vocibus veterum Latinorum abstrusis in utraque Donariorum Tabula conscriptis: de quibus Lectorem monitum volui, ut ne quis voces obsoletas per Typographorum incuriam impressam fuisse opinetur, necve quis omnes illas Lapidarum menda esse suspicetur.

Ea Donariorum Tabula, quæ nunc ad Basilicam sancti Pauli extat, legitur etiam in Registro Beati Gregorij lib. 12. Epist. 19. sed in Epistola, quæ Registro inserta est, nonnulla desiderantur: nam in salutatione epistolari desunt hæc verba, quæ in Tabula marmorea extant: *Episcopus servus servorum Dei*, Ad finem verò Epistolæ verba hæc: *Bene vale. Dat. vij. Kalen. Februarias, Imp. Domino N. Phoca PP. Aug. Anno secundo, & consolatus ejus anno primo, ind. septima.* Hæc in Tabula marmorea.

Nonnullæ item voces, ut, *in foro*, pro quo in Tabula legitur *Bisurco*. *Hortos duos*, pro *hortos duo positos*, id est, pro *ibidem*; *similiter parte sinistra ad portam*, pro *similiter à porta, parte sinistra*; *Eugenitis*, pro *Eugenitis*; *Possessionibus Monasterij sancti Edistij*, pro *possessioni Monasterij sancti Aribti*; *Hortos pro hortus*; *delevi facias ac auferri*, pro *deleere debeat ac auferre*.

His de rebus Lectorem item monitum volui, ut si quis Tabulam marmoream cum Epistola Registro inserta conferret, hanc collationem in Registro imprimendo factam non fuisse sciat: propterea quòd dum Registrum typis mandaretur, Tabula illa, nondum in Ecclesiam translata, in Porticu sancti Pauli ad parietem affixa erat in editissimo loco sita, hinc perpaucis & ferè nemini nota: quia vix aliquid de ea legi poterat. Ego verò dum scholia, & alia in beatum Gregorium à me elaborata in lucem edenda curarem, aliud agens, incidi in Panuinium, qui totam hanc Tabulam in libello de septem Urbis Ecclesiis scriptam reliquit, dum de Basilica sancti Petri sermonem haberet.

Quare omni adhibita diligentia, & industria, eam quaerendo inveni, inventamque ex marmore fideliter decerpfi, decerpamque denique atque impressam, ob rationes initio assignatas hoc loco apponere libuit.

Reliquum est ut paucis explicemus, cur Beatus Gregorius Magnus solis pro luminaribus, seu lampadibus in honorem sanctorum Apostolorum Petri & Pauli accendendis tot Fundos & prædia, sive tot possessiones, totque denique Oliveta eorundem Sanctorum basilicis dedicavit, ac destinavit: nam ex tot tantisque prædiorum, & olivetorum præsertim redditibus, nonnisi ingentem lampadum numerum dictis in Ecclesiis adhibitum olim fuisse, colligere possumus. Id quod planum cuique profectò fit, si Vitæ summorum pontificum ab Anastasio bibliothecario, & à Platina, necnon Historiæ sacræ à Petro Mallio conscriptæ legantur. Nam post Sylvestrum Papam, Cælestinus, Hilarius, Simplicius, Symmachus, & post Gregorium Magnum Sabinianus, ejus successor, deinde Honorius, Agatho, Gregorius II. Zacharias & alij, varia candelaborum genera argentea, variis nominibus nuncupata (hoc est Coronæ, Phara canthara, Cerostrata & Retia) multasque auri & argenti libras pro lampadibus basilicæ S. Petri Romæ dono dederunt. Idem fecit Constantinus Magnus Imp. deinde Theodoricus Rex sub Hormisda, Belisariusque sub Vigilio, qui magni pretii varia candelaborum genera, multaque auri & argenti pondo, Imperatoriæ ac Regiæ opulentia ac liberalitati consentanea, Ecclesiæ S. Petri atque item beati Pauli obtulerunt. Panuinius

de rebus antiquis memorabilibus, & præstantia basilicæ S. Petri libro 5. in eiusdem Ecclesiæ bibliotheca asservato, ait: *Mathilda, sanctitate celebris, tanti Basilicam S. Petri fecit, ut quo luminari- bus adhibitis magis decoraretur, tamquam debitam ei dotem donavit patrimonium suum, id est, Liguria & Ferruria præcipuas partes cum omnibus Oppidis ac eorundem iuribus.* Hæc Panuinius. Platina in ipso Paschalis II. vita, inquit hunc in modum: *Hoc tempore Mathilda Comitissa, admodum senio confecta, moriens, Romana Ecclesiæ ex testamento reliquit quicquid à Pisisa anne, & S. Quirico agri Senensis usque ad Ceperanum inter Apenninum & mare pertinet, addita Ferraria, quæ adhuc Romana Ecclesiæ vectigalis est.* Hæc Platina. Sed Ferraria longè prius sub Ecclesiæ ditione fuit, hoc est, mille ab hinc ferè annis, tempore videlicet Vitaliani, ut in Chronicis Peregrini Prisciani, & Gasparis Sardi videre licet, deinde tempore Pipini, Karoli Magni, Ludovici I. Henrici I. & Othonis I. ante Mathildam, ut ex eorundem, ceterorumque post Mathildam Imperatorum privilegiis, quæ in Archivo Castri sancti Angeli custodiuntur, constat. De hac item Donatione, Donationisque confirmatione à Comitissa Mathilda tempore Gregorii VII. & Paschalis II. præfita Anno M. C. II. authentica non desunt monumenta scriptis mandata, quæ in omnibus S. R. E. Archivis asservantur. Postquam autem in sermonem de Ferraria non consulto, sed re id mihi ministrante incidi, breviter & quasi præteriens, dicam quod de ipsa Ferraria accidit dum hæc de sanctorum Apostolorum Petri & Pauli lampadibus typis mandarem. Superiori namque anno Domini M. D. XCVII. die 27. Octobris, Alphonso Estense huius nominis II. & ultimo Ferrariæ Duce sine filiis ac descendentibus mortuo, Sanctiss. D. N. CLEMENS VIII. Pastor Ecclesiæ vigilantissimus, & patrimonii sancti Petri defensor acerrimus & indefessus, ubi primum accepit, Ferrariæ Ducatum in feudum olim à Romanis Pontificibus prædecessoribus suis concessum, ad Romanam Ecclesiam ob lineam dicti Alphonfi finitam fuisse devolutum, nulla penitus cunctatione interposita, cum universo S. R. E. Cardinalium Collegio de illius recuperatione graviter ac sapienter egit, dictam recuperationem iisdem quoque Cardinalibus instanter postulantis. Quare Sanctiss. D. N. in decreto, hac de re pronuntiando, humanis post habitis rationibus, totam Ferrariæ ditionem Christo Domino Salvatori nostro, necnon gloriosæ ac semper Virgini, Dei Genitrici Mariæ, sanctisque Apostolis petro & paulo, constanti animo, miroque pietatis ardore addixit, & consecravit. Juris itaque ac Canonum ordine servato, stricto tandem utroque gladio, petroque sancti Nicolai in carcere Diacono Card. Aldobrandino eiusdem CLEMENTIS nepote, ad res. sanè præclaras & arduas pro Romana Ecclesiæ celeriter ac feliciter perficiendas nato, ad Ducatum Ferrariæ recuperandum cum militaribus copiis misso, Cæsar Estensis nullo militum expectato congressu, eundem Ferrariæ Ducatum antiquo ac legitimo S. R. E. domino, anno hoc ipso M. D. XCVIII. die 12. Januarii restituere, inita conventionè scriptis mandata, promisit: réque ipsa eiusdem vigesima nona mensis, die, hoc est, pridie diei, S. Hippolyto consecrata, in qua ipsius CLEMENTIS, antea Hippolyti nuncupati, Pontificatus natalis celebratur, liberè ac pacificè, non humano tantum, sed expresso divinæ opis præsidio, restituit, Ferraria gaudio gessiente, tota Urbe Roma exultante, Deoque ingentes gratias agente, universaque Italia admirante. Hactenus de Ferraria. Nunc ad nostrum de lampadibus in honorem sanctorum Apostolorum petri & pauli olim accendi solitis institutum revertamur. Nam Petrus Mallius in libro de Historia basilicæ sancti petri, ut in Bibliotheca Vaticana videre est, post varia donorum ac redituum genera Basilicæ sancti petri pro lampadibus accendis enumerata, de luminariis dicta in Ecclesia perpetuò accensis loquens, c. l. lampades die noctique, in Stationibus autem ccl. sua tempestate in Basilica sancti Petri artissime restatur, variæque lampadum & candelabrorum genera & nomina, atque item loca omnia, in quibus candelabra suspendebantur, recenset, Stationibus quibuscumque totius anni enarratis. Accendebatur etiam candelabrum, quod tot habebat lampades, quot dies anni sunt, hoc est, ccc. lxxv. Immo, ut Anastasius Bibliothecarius in Hadriano primo ait: Hadrianus ipse Basilicæ sancti petri dono dedit candelabrum, crucis formam representans, M. ccc. lxx. candelis vel lampadibus insignitum, quod ante presbyterium pendens, quatuor anni vicibus, die scilicet Natalis Domini, in paschate, in Natali sanctorum Apostolorum petri & pauli, & in Romani Pontificis electione, quæ singulò quoque anno, ipso vivente, celebratur, accendi solebat M. ccc. lxx. lampades ante presbyterium accendi solebant. Idem ferè legitur de Basilica sancti pauli. Cum itaque in Basilicis sanctorum Apostolorum petri & pauli tot lampades perpetuò arderent; mirum nemini videri debet, si tot prædia, totque oliveta dictis basilicis fuerint dedicata, ac destinata.